Yazının başlığı, Gelecekten Dönüş, anlamına geliyor. Sosyalizm sonrası doğu Avrupa toplumlarını inceleyen bir kitabın başlığıdır…

Başlık, kırk yıldan fazla süre sosyalizmde yaşayan Doğu Avrupa toplumlarında (SSCB için bu süre 74 yıldır) geleceğin bittiği anlamına geliyor.

Başka bir deyişle marksist sosyalizmin geleceği bitti…

Sosyalist iktidarların yıkılması, aynı zamanda, o gelecekten geri dönüldüğü anlamına geliyor.

Sosyalist teorinin yeniden yapılandırılması gerektiği hakkında yıllardan beri fazlasıyla konuşulması, değişik ülkelerin solunda bu konuda önemli adımlar atılmasına karşın, ülkemizde pek az şey yapıldığı biliniyor.

Sosyalistlerimiz genellikle bu konuyla ilgilenmiyorlar. Bunun başta gelen nedeni, ilgilendiklerinde, bugünkü bilgi düzeyleriyle altında kalkamayacakları gerçeklerle karşılaşacaklarıdır.

Birkaç maddede sorunun temeli şu şekilde özetlenebilir:

Birincisi: Marksizm, kapitalizmin analizinden ibaret değildir. Kapitalizmin çelişkilerinin gösterilmesi marksizmin sadece bir yanıdır.

Marksizm, aynı zamanda, kapitalizme seçenek bir düzenin savunulması ve bunun ana ilkelerinin ortaya konulmasıdır.

Marksizmi sadece kapitalizm eleştirisi olarak sınırlandırırsanız, onun anti-kapitalist özünü ortadan kaldırmış olursunuz.

Marksizmi marksizm yapan, kapitalizme karşı savunduğu seçenektir.

Akıllı kapitalistler, bu nedenle, kapitalizmi eleştirmekle sınırlı marksizme değer verirler ve bunu da açıkça ifade ederler.

Kapitalizm eleştirilecek ve akıllı kapitalist de bundan ders çıkaracaktır…

Yeter ki kapitalizme seçenek olmasın…

İkincisi: Marksist kapitalizm eleştirisi bugün de büyük oranda gücünü korumaktadır.

Bu eleştiri yıllardan beri güncellenmiş ve ekonomik alandan toplumsal yaşamın öteki alanlarına –özellikle kültürel alana- yayılmıştır.

Gücünü kaybeden, marksist sosyalizm teorisidir.

Kapitalizme karşı seçenek olarak savunulan toplumun teorisidir.

20. yüzyıl, aynı zamanda, marksizmin iktidar tarihidir.

Dünyanın yaklaşık üçte birinde 44 ile 74 yıl arasında değişen sürede iktidarda kalan marksizmin yeni bir toplum inşa etmek, kapitalizme seçenek bir toplum oluşturmak pratiği başarısızlıkla sonuçlandı.

Bu alanda önemli başarılar da elde edilmiş olmakla birlikte, varılan sonuç başarısızlıktır.

Marksizmin kapitalizm eleştirisindeki gücünden hareketle, aynı gücün kapitalizme seçenek bir toplumun oluşmasında da geçerli olduğunu düşünmek, doğru değildir.

Üçüncüsü: Sosyalizm ya da kapitalizme seçenek toplumla ilgili olarak içine girilen sıkıntıyı aşmak için Marx'ın görüşlerine dönülüyor.

Bu, yanlıştır.

20. yüzyılın başında doğru kabul edilebilecek böyle bir yönelim, artık doğru değildir.

20. yüzyılın başında dünya henüz sosyalizmi yaşamamıştı.

Marx'ın görüşleri de henüz yaşanmamış bir sosyalizm (isterseniz adına kapitalizmi aşma denemesi de diyebilirsiniz, konunun özünü değiştirmez) için geçerliydi.

20. yüzyıl tarihinin büyük bölümünde ve dünyanın küçük olmayan bir alanında bu deneyim yaşandı ve başarısızlıkla sonuçlandı.

Yaşanılan bu büyük deneyimi hiçe sayarak Marx'ın sosyalizmle ilgili görüşlerine dönüp, burada çözüm aramak, doğru bir yönelim değildir.

Dördüncüsü: Bir konuda bilgi sahibi olunmadan görüş sahibi olunamayacağı eskiden beri bilinir. Yaşanmış büyük sosyalizm deneyi değerlendirilmeden ve bunun için de öncelikle 20. yüzyılın sosyalizm tarihi öğrenilmeden, bu konuda fikir sahibi olmak mümkün değildir.

20. yüzyıl sosyalizm tarihi hakkındaki bilgimiz genellikle 1917-1929 ve 1985 sonrasıyla ilgilidir.

İlki, sosyalist iktidarın ilk dönemlerini ve SBKP içindeki mücadeleyi kapsar; ikincisi ise Gorbaçov'un Genel Sekreter seçilmesinden sonrasını içerir.

Aradaki 55 yılda ne olmuştur?

Sosyalizm neleri başarmış, neleri başaramamıştır?

Asıl incelenmesi gereken dönem burasıdır.

Beşincisi: Eski SSCB ve Doğu Avrupa ülkelerindeki sosyalizm sonrası kapitalizmin ilk dönemi, yaşanmış sosyalizm hakkında bilgi edinilmesi bakımından önemle incelenmelidir.

Sosyalizm sonrası kapitalizm önceki toplumun içinden çıktı.

Bu toplumlarda büyük bir hızla zenginleşen yeni burjuvazinin, büyük oranda, önceki komünist partisi yöneticilerinden oluşuyor olması, özellikle aydınlatıcıdır.

Altıncısı: Burada şöyle bir itiraz söz konusu olabilir: yaşanmış sosyalizm değişik yönlerden marksist sosyalizme, Marx'ın metinlerinde ifade edilen sosyalizme uymaz.

Doğrudur, uymaz.

Buradan hareketle 150-160 yıldır uygulanamamış bir teorinin doğru olduğu sonucuna varılamaz.

Teorinin olduğu gibi uygulanmaya konulduğu alanlarda yaşanılan büyük sıkıntıları öğrenmekte doğrusu oldukça yetersiziz.

1919 Alman devriminde, Sovyet demokrasisinin gelişmiş kapitalist bir ülkede uygulamaya konulmasını ve karşılaştığı büyük sıkıntıları geçmişte Adler, Pannekoek gibi araştırmacılar incelemişler.

Konuyla ilgili olarak özellikle Almancada yayımlanmış kitaplar var.

Sovyet demokrasisinin kısa dönemler ve küçük alanlar (belediyeler) dışında uygulanmaya çalışıldığında ne kadar büyük sorunlarla karşılaştığını –bu satırların yazarı da dahil- yeterince bilmiyoruz.

Varsa yoksa Paris Komünü deneyimini tekrarlayıp duruyoruz.

Büyük bir kentte ve yaklaşık üç ay gibi kısa bir süre var olabilmiş bir deneyimin sürekli tekrarlanması ve daha sonra başarısız bile olsalar kazanılmış önemli deneyimler üzerinde hiç durulmaması hayret vericidir.

Altıncısı: Sosyalizm için şöyle bir saptama yapılabilir: gelecek yoksa, bugün de yoktur ya da en azından ciddi eksiklikler taşımaktadır.

Marksist sosyalizmin kapitalizm eleştirisi, gelecek toplum hakkında inandırıcı ve büyük umutlar verebildiği için etkiliydi.

Bu gelecekten geriye dönülmüştür, dönülmek zorunda kalınmıştır.

20. yüzyıl sosyalizminin bütünsel bir incelenmesine dayanan, kendisini marksist sosyalizm anlayışıyla sınırlı tutmayan bir temelde şekillenmesi gereken kapitalizme seçenek toplum anlayışı, sadece gelecek için değil, bugün için de önemlidir.

Yedincisi: 20. yüzyıl sosyalizm tarihini Türkçeden öğrenmek neredeyse mümkün değil. Bu konuda herhangi bir sistematiğe dayanmayan ya da kendisi yaşanmış sosyalizmden daha da başarısız olmuş bazı akımların ciddi olmayan değerlendirmelerine dayanan bazı yayınlardan fazlası bulunmuyor.

İngilizce, Fransızca, Almanca dillerinden en az birisini, politik dili anlayabilecek oranda bilenlere bu konuda sorumluluk düşüyor.

Yayınevlerinin bu alandaki önemli kitapların çevirisinden kaçınmaları ya da bütünsellikten uzak ve yanıltıcı çevirilere yönelmeleri sonucu, iş başa düşüyor.

Hoş bir durum değil, ama başka çaresi de bulunmuyor.

Engin Erkiner